

Boken om den lundensiska högkyrkligheten är gedigen och genomarbetad. Den är tydligt strukturerad och enkel att ta till sig. Den lyfter fram nya perspektiv med empiriska exempel och utgör därför ett viktigt bidrag till den historiska forskningen om högkyrklighetens inflytande på svenskt kyrkoliv under 1800-talets andra hälft.

Åbo Akademi

ULRIKA LAGERLÖF NILSSON

Joel Halldorf, *Av denna världen? Emil Gustafson, moderniteten och den evangelikala väckelsen*. (Skellefteå: Artos & Norma bokförlag 2012). 394 s.

Joel Halldorfs doktorsavhandling i kyrkohistoria, *Av denna världen? Emil Gustafson, moderniteten och den evangelikala väckelsen* är en gedigen genomgång och tolkning av predikanten och sångförfattaren Emil Gustafsons (1862–1900) gärning. De två företeelser som undersöks i avhandlingen är Emil Gustafsons spiritualitet och dess samband med moderniteten. Med spiritualitet avses här Gustafsons andliga profil, enligt Philip Sheldrakes definition "the conscious human response to God that is both personal and ecclesial". Avhandlingen delas in i två stora avsnitt: undersökning och analys. Undersökningen granskar centrala teman i Gustafsons spiritualitet såsom omvändelse, kallelse, lidande, helgelse och andlig erfarenhet. Källmaterialet utgörs av Gustafsons texter, både publicerade och opublicerade. I del två, analysdelen, sammankopplas dessa med moderniteten Charles Taylors definition av modernitetsbegreppet är den teoribildning som undersökningen tar spjärn emot.

Emil Gustafson föddes i Kräcklinge socken i Närke i ett välbeställt bondehem. Under senare hälften av 1870-talet nåddes Kräcklinge av den nyevangeliska väckelsen. Familjen Gustafson tog intryck av denna, och Emil Gustafson engagerade sig som söndagsskollärare. Han påbörjade emellertid också en utbildning vid Skeppsholmens Lantbruksskola till inspektor, men tvingades avbryta den på grund av en besvärlig magsjukdom. I stället inledde han en verksamhet som kringresande predikant och publicist. Efter en tid befann sig Gustafson i ledningen för det 1887 bildade Helgelseförbundet, och han utsågs till dess reseombud. Fram till sin död undervisade han på evangelistutbildningen i Götabro. Väckelserörelsen gjorde stort avtryck på många håll i Sverige under sent 1800-tal och tidigt 1900-tal, och det är i det sammanhanget Emil Gustafson kommer in som kringresande förkunnare. Helgelseförbundet var en rörelse med rötter på landsbygden, och det var också på landsbygden Gustafson hade sina trognaste åhörare.

De teman som Halldorf lyfter fram ur Gustafsons verksamhet analyseras med avseende på begreppen liv, lära och modernitet. Halldorfs ambition är att låta Gustafson framträda på egna villkor, för att därefter jämföras med typiska drag inom moderniteten. Halldorf har ambitionen att genom analysen av Gustafsons verksamhet också kunna säga något om den evangelikala rörelsens förhållande till moderniteten.

En styrka i boken är att historiska strömningar med relevans för den aktuella teologiska tolkningen presenteras i anslutning till den tematiska genomgången. Exempelvis ser Halldorf att det finns många beröringspunkter mellan Emil Gustafsons syn på jaget och motsvarande syn inom kvietismen, en rörelse med ursprung i franskt 1600-tal. Båda betonar att jaget och egenviljan bör krossas, och att lidandet kan var ett medel för det. Att se lidandet som inte enbart något negativt, vilket är den vanliga uppfattningen inom moderniteten, utan som ett medel för att förintja jaget, och därför något även positivt, är ett antimodernt drag hos Gustafson. Människan borde inte sträva efter självförverkligande, utan låta Gud styra hennes liv. Att se naturen som besjälad av Gud är också antimodernt, liksom den negativa människosynen, att människan inte förmår bättra sig av egen kraft. Men på många sätt kan Emil Gustafson ändå tolkas som en modern människa, exempelvis i hans framhävande av individualismen, menar Halldorf. Människan har ett eget ansvar, trots allt, för vilken väg hon väljer. Dock är det hos Gustafson ändå inte människan som står i centrum, utan Gud. Gustafsons spiritualitet var inte androcentrisk utan teocentrisk, fastslår Halldorf. Han konstaterar att Gustafson representerar en modernitet som avviker från Taylors begrepp, och föreslår att vi i stället för att se moderniteten som ett monolitiskt begrepp kan tala om multipla moderniteter. Han framhåller att både Emil Gustafson och den evangelikala rörelsen varken framstår som entydigt modern eller antimodern, men han vill sammanfattningsvis lyfta fram den som en alternativ typ av modernitet, där individen och hennes ambitioner trots allt hade större plats än i ett tidigmodernt samhälle.

Joel Halldorf har gjort en grundlig genomgång av viktiga teman i Emil Gustafsons verksamhet, och jämfört dem med typiska drag inom moderniteten enligt Taylors definition. Det är en på många sätt övertygande framställning, men ibland känns den något mekanisk, samtidigt är det inte lätt att föreslå alternativa metoder. Likaså är jag tveksam till om Emil Gustafson verkligen kan karakteriseras som en modern människa. Som påpekats är kopplingen bakåt till tankegods i olika teologiska traditioner en styrka i analysen, vilken då knyter samman Emil Gustafson och den evangelikala rörelsen i Sverige med andra kristna rörelser i Europa, både inom den protestantiska och den romersk-katolska kyrkofamiljen. Möjligt-

vis kunde komparationen mellan olika evangelikala rörelser i Sverige ha fördjupats än mer, men då hade denna redan omfattningsrika avhandling blivit ännu större.

Lunds universitet

EVA HELEN ULVROS

Pernilla Jonsson & Silke Neunsinger, *Gendered Money: Financial Organization in Women's Movements, 1880–1933* (New York & Oxford: Berghahn Books 2012). 260 s.

Forskning om den organiserade kvinnorörelsen har framför allt rört enskilda reformer, idéer och idéutveckling, därför är det mycket välkommet med en volym som diskuterar kvinnoorganisationernas ekonomiska villkor. Vilka resurser fanns tillgängliga för den tidiga liberala och socialdemokratiska kvinnorörelsen och hur användes de? Dessa frågor diskuteras i en bok av ekonomhistorikerna Pernilla Jonsson och Silke Neunsinger.

Fredrika Bremer Förbundet (FBF) grundades 1884 och det är perioden från 1880 till 1925 som undersöks. Sveriges Socialdemokratiska Kvinnoförbund (SSKF) grundades 1920, men hade föregångare sedan 1906 och den period som undersöks sträcker sig från 1906 till 1933. FBF organiserade kvinnor från över- och medelklassen och SSKF kvinnor från arbetarklassen. Dessutom görs några utblickar vad gäller kvinnoorganisationer i första hand i Kanada, Storbritannien och Tyskland.

Författarna utgår från teorier om sociala rörelser och resursmobilisering, varav de sistnämnda betonar att resurser är avgörande för att mobilisera och hålla igång en organisation – inte bara mängden resurser är av betydelse utan också hur de används. Källmaterialet består framför allt av verksamhetsberättelser inkluderande kassörens rapport, protokoll, huvudböcker och räkenskapsböcker, men också bland annat brev och officiell korrespondens.

Inledningsvis utgjordes FBFs inkomster främst av medlemsavgifter, senare kom donationer och statsbidrag att dominera. De socialdemokratiska kvinnornas inkomster bestod däremot nästan uteslutande av bidrag från arbetarrörelsen innan SSKF bildades, då inkomsterna från organisationens egen tidskrift *Morgonbris* blev viktigast.

Inkomsterna användes till att finansiera respektive organisations tidskrifter, till lokaler, löner och, särskilt bland de socialdemokratiska kvinnorna, i början till möten och resor. Intressant i det sammanhanget är att man ansåg det vara viktigt att de som lade ned stort arbete i organisationerna skulle ha betalt för detta. Också intressant är att organisationerna blev Stockholms-